

retardation in the use of methods of answers to questions.

Key findings: the responses of students with mental retardation 4 class's questions to educational texts manifest difficulty in understanding the content of the texts. We noted differences in children perception and understanding of the external and internal structures of texts. Understanding the complexity caused by the lexical and grammatical underdevelopment students, violations of semantic and grammatical structure of the text, undeveloped skills to establish connections between the structural units of the text.

Students with normal mental development are also differences in the perception and understanding of the external and internal content of the texts. However, these defects are manifested less degree than students with mental retardation are.

The study suggests that the use of thoughtful questions in conjunction with other instructional techniques allow for control over the text to give students an understanding and at the same time to manage this process.

Keywords: reproduction of text, questions, answers, piece of text, semantic links, text comprehension.

Отримано 8.9.2014

УДК 376-056.36:616899.2:376.016:159.946

О.М. Мозолюк-Коновалова

ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО ОРІЄНТУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА У ПРОЦЕСІ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлено основні етапи формування просторового орієнтування у дошкільників із синдромом Дауна; висвітлено основні показники сформованості просторового орієнтування у дітей даної категорії.

Ключові слова: дошкільники із синдромом Дауна, просторове орієнтування, образотворча діяльність.

В статье освещены основные этапы формирования пространственного ориентирования у дошкольников из синдромом Дауна; освещены основные показатели сформованности пространственного ориентирования у детей данной категории.

Ключевые слова: дошкільники із синдромом Дауна, просторове орієнтування, изобразительная деятельность.

В системі навчання та виховання дітей дошкільного віку із синдромом Дауна важливе місце займає образотворча діяльність, яка є однією з форм пізнання світу, засвоєння соціального досвіду. Дослідники трактують образотворчу діяльність як художню діяльність, яка сприяє всебічному розвитку особистості дитини, пізнанню нею оточуючого світу, вихованню здібності правдиво і творчо відобразити свої враження в графічних і пластичних формах (О.П. Гаврилушкіна, Т.М. Головіна, І.О. Грошенко, О.А. Єкжанова, Н. П. Сакуліна, Н.Д. Соколова, В. С. Мухіна та ін.)

У спеціальній психолого-педагогічній літературі (О.П. Гаврилушкіна, Т.М. Головіна, І.О. Грошенко, О.А. Єкжанова, Г.М. Мерсіянова, І.М. Омелянович, Н.М. Уманська та ін.) відмічається, що просторове орієнтування, яким оволодівають діти дошкільного віку, є важливою складовою образотворчої діяльності, яка займає одне із провідних місць у корекційно-виховному процесі, спрямованому на покращення всебічного розвитку особистості дитини, подолання порушень психофізичного стану.

Орієнтування у просторових відношеннях передбачає вміння дітей орієнтуватися у просторі відносно себе, словесно визначати напрямки простору, виконувати дії за інструкцією, що містить просторові характеристики напрямів.

Зокрема, Г.О. Люблінська виділяє три категорії елементарних знань про простір якими володіє дитина дошкільного віку:

- 1) відображення віддаленості предмета та його місцезнаходження;
- 2) орієнтація в напрямках простору;
- 3) відображення просторових відношень між предметами.

Автор підкреслює, що відображення віддаленості та місцезнаходження предметів пов'язане з прямоходінням, пересуванням дитини у просторі та розвитком предметних дій, а також із періодом розвитку мовлення. За допомогою мовлення відбувається спеціалізація просторового сигналу – відстані, яку дитина виділяє із життєвих ситуацій.

Орієнтування у просторі потребує вміння дитини користуватися системою відліку. Такою системою відліку для дітей дошкільного віку є система орієнтування у схемі власного тіла. Це, в першу чергу, система відліку за основними напрямками простору, а саме: верх – низ - середина, вгорі – внизу, попереду – позаду, праворуч - ліворуч. Важливо підкреслити, що сформованість вміння орієнтуватися у схемі власного тіла є запорукою формування більш складних видів просторового орієнтування і продовжується протягом навчання дитини в школі.

Орієнтування в просторових відношеннях є складним і довготривалим процесом, діти із синдромом Дауна не до кінця

розуміють просторові терміни (*верх, низ, середина, біля, на, у, ліво, право та ін.*), інструкції, і як результат, це призводить до низького рівня виконання завдань просторового характеру не тільки під час малювання, ліплення та аплікації, а й при інших видах діяльності. Слід зазначити що з оволодінням мовленням сприймання простору покращується. Використовуючи спеціальні слова, що позначають просторове розміщення предметів дитина намагається узагальнити та диференціювати просторові уявлення.

Формування просторового орієнтування у дошкільників із синдромом Дауна повинно здійснюватися з урахуванням їхнього рівня психофізичного розвитку і передбачає вміння дитини оперувати просторовими поняттями, аналізувати ознаки, зв'язки між об'єктами пізнання. В його основу входять процеси сприймання, уявлення, зоровий, слуховий та кінестетичні аналізатори. Все це вказує на те, що просторове орієнтування – це складний, довготривалий процес, що не завершується до кінця дошкільного дитинства.

Формування просторового орієнтування у дошкільників із синдромом Дауна потрібно починати з навчання дитини орієнтуватися у частинах і положеннях власного тіла. Важливо закріпити уявлення дитини про верхню і нижню частини, ліву і праву сторони тіла. Для цього потрібно дітям запропонувати різноманітні завдання, спрямовані на покращення орієнтування у схемі власного тіла, у просторових відношень між предметами, на площині аркушу паперу, розуміння інструкцій. Для дошкільників із синдромом Дауна, площина аркуша паперу не асоціюється з реальним простором, тому це є однією із причин, з яких у дітей виникають труднощі під час виконання практичних завдань. Труднощі в просторовому орієнтуванні на аркуші паперу зумовлені, також, недостатньо чітким розумінням дітьми просторових позначень та інструкції дорослого.

Розвиток просторового орієнтування має зв'язок із щоденним життям і діяльністю дошкільника. Важливо повсякденно здійснювати спеціальну роботу з дошкільником із синдромом Дауна по формування просторового орієнтування.

Під час образотворчої діяльності, а саме, малювання дошкільників навчають виділяти різні типи просторових відношень, котрі враховуються під час створення зображення: відношення всередині зображуваного предмета, відношення зображення і фону, взаємовідношення декількох об'єктів, котрі входять до складу сюжетного зображення. Важливо під час виконання малюнка, ліплення, аплікації вчити дітей попередньому аналізу об'єкта за його конструкцією, кольором, а також здійснювати ознайомлення дітей дошкільного віку із синдромом Дауна із просторовою термінологією.

Формування просторового орієнтування у дошкільників із синдромом Дауна повинно включати ряд послідовних етапів, котрі базуються на закономірностях розвитку образотворчої діяльності дітей

даної категорії.

Спочатку потрібно сформувати елементарні навички просторового орієнтування. Дітей знайомлять із частинами тіла, показують малюнки предметів, які знаходяться у різних просторових відношеннях по відношенню один до одного. Наприклад: показують зображення банана який лежить на тарілці, біля тарілки, позаду тарілки, перед тарілкою. Доцільно показувати не тільки зображення предметів, а й реальні предмети, при цьому наочно демонструвати дитині як змінюється їх положення в просторі. Важливо демонструвати дитині малюнки, на яких один і той самий предмет знаходить посередині аркушу, у верхній частині аркушу, у нижній частині аркушу.

Наступним є етап спрямований на формування у дошкільників вміння, за допомогою дорослого, *орієнтуватися у схемі власного тіла*. Для цього дітям були запропоновані наступні практичні завдання:

- а) візьми іграшку в праву руку;
- б) підними ліву руку вгору;
- в) покажи, де знаходяться ноги, голова, живіт.

Формування вміння у дошкільників із синдромом Дауна орієнтуватися у схемі власного тіла необхідно починати з навчання дітей розрізняти праву та ліву частини тіла; визначати частини тіла, які знаходяться вверху, внизу, посередині.

Формування уміння орієнтуватися у схемі власного тіла є передумовою до формування вмінь орієнтуватися у просторових відношень між предметами та на площині аркушу паперу і тому саме з цього потрібно починати формувати просторове орієнтування у дошкільників із синдромом Дауна.

Важливо вчити дитини співвідносити частини тіла з певними напрямками простору. Наприклад: вверху – там, де голова, внизу – там, де ноги, посередині – там, де живіт, праворуч – там, де права рука, ліворуч – там, де ліва рука.

Для навчання орієнтування у схемі власного тіла нами застосовувались спеціальні вправи, якими передбачалося виконання завдань за показом, за зразком, за словесною інструкцією при використанні різних предметів (іграшок). Наприклад: "Скажи, кого зображено на малюнку (хлопчика чи дівчинку)? Які частини тіла знаходяться вверху, внизу, посередині? Покажи на собі ці частини тіла"; "Куди одягаємо шапку (на голову)? Голова знаходиться де? (вверху) Поясок зав'язуємо де? (на животику) Живіт знаходиться де? (посередині) Чобітки одягаємо на що? (на ноги) Ноги знаходяться де? (внизу); перед дитиною поклали дві геометричні фігури (квадрат і круг): "Візьми в праву ручку квадрат а в ліву ручку круг"; під час фізхвилинки: "Туп-туп лівою ногою, туп-туп правою ногою".

На наступному етапі формування вмінь *орієнтуватися у просторових відношеннях між предметами* та включав виконання навчально-тренувальних вправ, які формувалися на попередніх етапах.

Вправи виконувалися дітьми під час занять ліпленням:

- а) поклади яблуко (ліплений виріб) на стіл;
- б) поклади яблуко (ліплений виріб) у корзину;
- в) поклади біля яблука сливу (ліплені вироби);
- г) поклади перед яблуком сливу (ліплені вироби);
- д) поклади яблуко за сливою (ліплені вироби).

Розробляючи методику формування у дошкільників із синдромом Дауна знань про просторові відношення між предметами важливо сформувати у них розуміння значення слів "за", "перед", "на", "у", "біля". Це завдання реалізовувалось у процесі гри з предметами, за словесним описом карточок із зображенням предметів, що знаходяться у різних просторових відношеннях, на заняттях з ліплення, малювання, аплікації. Наприклад: вправи на визначення просторових відношень : "на", "у", "біля", "перед" пропонувалися дошкільникам виконувати за допомогою карточок на яких зображені різні предмети, що перебували у різних просторових відношеннях (стілець біля стола, ваза на столі, яблуко у кошику, миска перед собакою).

У процесі формування просторових уявлень важливо приділяти увагу формуванню у дітей знань про форму, розмір та колір, що здійснюється на заняттях малювання, ліплення та аплікації в виконання завдань за показом, за зразком, за словесною інструкцією. Наприклад: діти вчилися відбирати карточки на яких були зображені предмети круглої, квадратної та трикутної форми відповідно до тої чи іншої форми; зафарбовувати предмети трикутної форми, наприклад: синім кольором - трикутної, круглої – жовтим, квадратної – червоним. Далі, на заняттях ліплення та аплікації дошкільники із синдромом Дауна виконували завдання на визначення розмірів. Шляхом показу, наклеювання, ліплення діти визначали у кого більше яблуко (аплікація), а у кого менше, у кого великий грибок (ліплення), а у кого маленький грибок.

На заключному етапі навчають виконання завдань, які передбачали формування вмінь *орієнтуватися на аркуші паперу*. Дітям пропонувалися наступні вправи:

- а) постав крапку у верхній частині аркушу;
- б) постав крапку у нижній частині аркушу;
- в) постав крапку посередині аркушу.

При підготовці дітей до виконання практичних завдань, які потребують навичок просторового орієнтування було адаптовано методику І.М. Омелянович, яка досліджувала особливості розвитку просторового орієнтування в розумово відсталих учнів. "Диференціювання основних напрямків простору обумовлене рівнем орієнтування дитини "на собі, ступенем засвоєння нею "схеми власного тіла", яка по суті і є "чуттєвою системою відліку". Пізніше на нею накладається інша система відліку – словесна. Це відбувається в результаті закріплення напрямків, які дитина розрізняє: вгору – вниз,

вперед – назад, праворуч – ліворуч"[3,с.122].

Отже, в процесі формування просторового орієнтування у дошкільників із синдромом Дауна ми використовували три напрями, корі включали в себе використання спеціальних ігор і вправ. Перший напрям включав в себе вміння дошкільників із синдромом Дауна орієнтуватися у схемі власного тіла, другий передбачав формування вмінь орієнтуватися у просторових відношеннях між предметами, третій передбачав формування і розвиток вмінь застосовувати набуті знання на заняттях з малювання, ліплення, аплікації.

Групу ігор і вправ які входять до першого напрямку можна використовувати під час кожного заняття образотворчою діяльністю, а також під час інших занять, фізхвилинок тощо. Вона передбачає формування у дошкільників із синдромом Дауна вміння орієнтуватися у просторі за основними напрямками (праворуч – ліворуч, верх - низ – середина). Важливо підкреслити, що із основних напрямів, дитина швидше визначає те, що розташовано вверху (голову), що зумовлено (І.М. Омелянович) "переважно вертикальним положенням тіла.

Групу ігор і вправ які входять до другого напрямку можна використовувати під час занять ліпленням, малюванням, під час фізхвилинок. Вправи ми пропонували дітям із поступовим ускладненням так, щоб вони сприяли досягненню позитивного результату.

Третя група вправ та ігор, яка відноситься до третього напрямку була спрямована на перевірку вміння дітей орієнтуватися у просторових відношеннях на аркуші паперу. Дану групу вправ та ігор доцільно використовувати під час занять малюванням та аплікацією.

Таким чином, практична робота дошкільників із синдромом Дауна повинна бути організована з урахуванням особливостей їхньої діяльності та вимогами спеціальної дидактики: постановка мети наступної діяльності, ознайомлення дітей зі змістом і попереднє планування, актуалізація необхідних знань і вмінь. Використання в процесі образотворчої діяльності вправ та завдань які сприяють розвитку вміння правильно розмішувати зображення на аркуші паперу та в просторі (ліплення) сприяє формуванню просторових орієнтирів.

Зазначимо, що важливою умовою формування просторового орієнтування у дошкільників із синдромом Дауна є мотиваційна складова діяльності. На всіх етапах навчання потрібно використовували ігри, вправи та завдання, що спрямовані на формування та розвиток просторового орієнтування у дітей. Ігри та вправи треба добирати в такий спосіб, щоб завдання були доступними для дітей дошкільного віку із синдромом Дауна, викликали у них зацікавленість, поступово ускладнювалися і підготовлювали їх до наступного засвоєння нового матеріалу.

Слід зауважити, що рівень просторового орієнтування дошкільників із синдромом Дауна залежить від стану ураження пізнавальної сфери, інтелектуальних процесів, порушенням сприймання, аналізу, синтезу,

класифікації, порівняння та уявлення про предмети та явища, недорозвитком мовлення, мислення, дрібної моторики у дітей із синдромом Дауна; рівнем сформованості сенсорних еталонів у дошкільників, відсутністю своєчасної корекційно-розвивальної допомоги.

Отже, використання педагогами та батьками дітей основних напрямів, корекційно-розвивальної роботи у процесі образотворчої діяльності дітей, а саме: вміння дошкільників із синдромом Дауна орієнтуватися у схемі власного тіла, у просторових відношеннях між предметами та на аркуші паперу корі включають в себе використання спеціальних ігор і вправ дозволить підвищити ефективність просторового орієнтування дошкільників із синдромом Дауна. Орієнтація в просторових відношеннях є запорукою успішного засвоєння дошкільниками навчальної програми в майбутньому.

Таким чином, проблема формування просторового орієнтування у дошкільників із синдромом Дауна є однією з головних напрямів психофізичного розвитку дітей даної категорії, оскільки певний недорозвиток важливих компонентів просторового орієнтування "гальмує загальний розвиток дитини". Слід зазначити, що формування просторового орієнтування у дошкільників із синдромом Дауна відбувається за тими самими закономірностями, що й у дітей з нормальним інтелектом, але доволі своєрідно та значно повільніше, протягом всього періоду навчання та виховання у дошкільному закладі і продовжується у шкільні роки.

Тому основним завданням педагога є активізація мотивації до оволодіння вміннями орієнтуватися у просторі, створення ситуації успіху для кожної дитини незалежно від сформованості її пізнавальних процесів.

Список використаних джерел

1. Аббасов М.Г. Состояние некоторых навыков пространственной ориентировки у младших школьников /М.Г. Аббасов// Дефектология. – 1977. – №1. – С. 38-42.
2. Омелянович І. М. Особливості просторового орієнтування у дітей із вадами інтелекту // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наук. пр. – Вип. 1 (3). – К.: Університет "Україна". – 2004. – С. 181-186.
3. Омелянович І. М. Система роботи з орієнтування у напрямках простору молодших школярів з інтелектуальною недостатністю. Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології: збірник наукових праць: Вип.6 / за ред. Т.В. Сак. – К.: КАФЕДРА, 2011 – 276 с.
4. Сакулина Н.П., Комарова Т.С. изобразительная деятельность в детском саду (пособие для воспитателей). – М.: Просвещение, 1982. – 208 с.

5. Уманська Н.М. Вивчення просторових уявлень у дітей-олігофренів старшого дошкільного віку // Питання дефектології. – К.: Радянська школа, 1971. – Вип.6. – С. 30-38.
6. Стребелева Е.А. Формирование мышления у детей с отклонениями в развитии. – М.: Владос, 2001. – 184 с.
7. Синьов В.М. Психологія розумово відсталої дитини: Підручник / В.М. Синьов, М.П. Матвєєва, О.П. Хохліна. – К.: Знання, 2008. – 359 с.

The article considers the main stages of spatial orientation preschoolers with Down syndrome; considered the key figures in the formation of spatial orientation of children in this category.

Keywords: preschool children with Down syndrome, spatial orientation, drawing activity.

Отримано 1.9. 2014

УДК 378.011.3-051

Л. М. Ніколенко

ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ УЧНІВ З ВАДАМИ ІНТЕЛЕКТУ ЗАСОБАМИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ

Розкрито значення трудового виховання у розвитку школярів з вадами інтелекту, визначено деякі особливості та шляхи формування самостійності учнів спеціалізованої школи засобами трудового виховання.

Описано основні етапи експериментальної роботи щодо корекції рівня сформованості самостійності дітей з вадами інтелекту на позакласних гурткових заняттях з трудового виховання; мотивовано використання методу „робота з тістом”, що об’єднує харчову мотивацію дітей з вадами інтелекту та педагогічні завдання розвитку сенсорно-перцептивної сфери і формування умінь виконувати не лише окремі дії та операції, а й повний, завершений цикл трудового процесу.

Ключові слова: учні з вадами інтелекту, самостійність, спеціалізована школа, формування, трудове виховання.

Раскрыто значение трудового воспитания в развитии школьников с нарушениями интеллекта, определены некоторые особенности и пути формирования самостоятельности учеников специализированной школы